



BIBLIOTEKA  
ARHETIP

KNJIGA  
12

Za izdavača: Nikola Janković  
Glavni urednik: dr Dušan Marinković  
Lektura i korektura: Marijana Savatović  
Dizajn korica: Mediterran Publishing  
Tehničko uređenje: Dušan Marinković

Recenzenti:

prof. dr Teodosios N. Pelegrinis,  
Fakultet za filozofiju, pedagogiju i psihologiju,  
Nacionalni i kapodistrijski univerzitet u Atini

prof. dr Ante Čović,

Filozofski fakultet, Univerzitet u Zagrebu

prof. dr Miodrag A. Jovanović,

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu

Prevod: Dunja Đudić, Duška Franeta, Stefan Isakov, Teodora Jandrić, Milica  
Kostić, Olja Petronić, Vladislava Prodanović-Dunderski, Sandra Radinović, Miloš  
Radovanović, Srđana Sredojević, Zorana Stepanović, Miodrag Vasić  
Stručna redakтура prevoda radova s engleskog jezika: Duška Franeta

Copyrights © 2014. Mediterran Publishing  
i autori tekstova.  
Sva prava zadržana.

CIP – Каталогизација у публикацији  
Библиотека Матице српске, Нови Сад

ISBN 978-86-86689-90-0

Štampa: Art Print, Novi Sad

Mediterran Publishing d.o.o.

Trg Republike 18,

21000 Novi Sad

tel/fax: +381.21.661.38.28

www.mediterran.rs

e-mail: mediterran@neobee.net

Nijedan deo ove knjige ne sme biti reprodukovan,  
analogno ili digitalno,  
bez dopuštenja autora i izdavača.

# PRIMENJENA ETIKA

UREDNICI:

DUŠKA FRANETA

I

EVANGELOS PROTOPAPADAKIS



Hellenic Society for Ethics

Novi Sad  
2014.

# PRIMENJENA ETIKA

## SADRŽAJ

Predgovor	9
Uvod	11

### LJUDSKO POSPEŠIVANJE

<i>Ksavije Labe</i> Pravni položaj kiborga. Izučavanje francuskog prava povodom „poboljšanog čoveka“	31
<i>Veljko Dubljević</i> Kako se neuroetika razlikuje od bioetike i da li je to uopšte važno?	52
<i>Juli I. Papaioanu</i> Zahvati na mozgu. Glavna etička pitanja u neuroetici	86
<i>Demetrios Kuretas i Anatoli Petridu</i> Genski doping: moralne dileme i brige	97

### TRUDNOĆA

<i>Fereniki Panagopulu-Kutnadzi</i> Abortus: Putovanje neželjenog deteta kroz zakone	113
<i>Hajrija M. Mujović-Zornić</i> Ljudska reprodukcija i odgovornost za „novi život“ u svetlu etičkih i medicinsko-pravnih razmatranja	132
<i>Izmini Krijari-Katranis</i> Potpomognuta prokreacija, anonimnost donora i surogat majčinstvo u pravnim okvirima Grčke	154

## KRAJ ŽIVOTA: EUTANAZIJA I TRANSPLANTACIJA

*Tanja Kirjaku*

Etički aspekti različitih sistema  
saglasnosti za post mortem presađivanje organa 169

*Evangelos D. Protopapadakis*

Između činjenja i propuštanja:  
etika aktivne i pasivne eutanazije 183

## AUTONOMIJA, PATERNALIZAM, BIOETIKA I PROFESIONALNA ETIKA

*Eleni M. Kalokerinu*

Koreni ljudske moralnosti u opasnosti.  
Jirgen Habermas i Onora O'Nil o genetičkim intervencijama 200

*Duška Franeta*

Profesionalna etika i problem paternalizma:  
klizav teren stepenovanja etičke kompetentnosti 217

## POSLOVNA ETIKA

*Džon Tanopoulos*

Era svetskih korporacija. Pitanje obrazovanja i upravljanja 240

## EKOLOŠKA ETIKA I ISTORIJA ETIKE

*Jan Vavžinjak*

Duboki utilitaristički činilac u ekološkoj politici 258

*Dušan Pajin*

Individualizam i ekocentrizam –  
primenjena etika Čuang Cea 285

Beleška o autorima 308

# Uvod

## *Zahvalnice*

Zahvaljujemo Isidori Votls (Wattles), rukovodiocu studijskog programa Engleski jezik Fakulteta za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić u Novom Sadu, koja je veoma iskusno i uspešno odabrala i organizovala tim prevodilaca radova pisanih na engleskom jeziku uvršćenih u ovaj zbornik.

## *Primenjena etika – kratak pregled*

Nas ljude od drugih primata razlikuju naša prefinjena i složena struktura i funkcije mozga. Ova naša svojstva omogućuju nam da opažamo sebe i svet koji nas okružuje na poseban način: dok izgleda da sva druga stvorenja uzimaju svoje postojanje i postojanje uopšte zdravo za gotovo, mi smo jedina vrsta koja je sposobna da se čudi i nad jednim i nad drugim. Čuđenje vodi postavljanju pitanja, a postavljanje pitanja još više podstiče čuđenje. Iz tog razloga, ljudsko stanje se može opisati kao stalno istraživanje: neprestano postavljamo pitanja gotovo o svemu, uključujući čak i svoju sposobnost da postavljamo pitanja.

Zadatak filozofije je još od njenog nastanka bio da ponudi odgovore na najzahtevnija pitanja koja okupiraju ljudske umove<sup>1</sup>: Ima li Boga ili više bogova? Ima li života nakon smrti? Zašto moramo da umremo? Gde smo bili pre nego što smo se rodili? Pitanja poput ovih zadatak su metafizike. Kako stvari postoje i koje

1 I Platon i Aristotel su verovali da je izvor filozofije u čuđenju. Videti: *Theaetetus* (*Teetet*)155c-d i *Metaphysics* (*Metafizika*) 982c.

od njih zaista postoje? To je pitanje koje se obično pripisuje ontologiji. Da li stvari postoje samo u našem umu ili je njihovo postojanje nezavisno od našeg poimanja? Može li misao da proizvede postojanje ili je ona samo proizvod onoga što postoji? Opažamo li stvarnost samo našim čulima ili je um taj koji stvara realnost? Teorija saznanja je tokom vekova ponudila nekoliko izuzetno prefinjenih odgovora na pitanja poput ovih. Da li je lepota unutrašnje svojstvo bivstvujućih ili im je mi samo pripisujemo posredstvom našeg razuma? Na ovo i slična pitanja treba da odgovori estetika. Svaka podoblast filozofije ima sopstvena pitanja; ona po samoj svojoj prirodi *uvek ostaju otvorena*, pošto se ne može pronaći neki prikladan ili konačan odgovor. Ako bi to bilo moguće, to bi značilo kraj filozofije ili barem neke njene posebne podoblasti; međutim, to se najverovatnije neće dogoditi, barem ako sudimo na osnovu dosadašnje istorije filozofije.

Iako su metafizička, estetička, ontološka i druga pitanja od izuzetne važnosti, ona ni u kom slučaju ne okupiraju ljudski um svakodnevno. Vi koji čitate ove redove ste se najverovatnije probudili ujutro, radili ono što ste morali, vratili se i otvorili ovu knjigu a da niste u međuvremenu razmišljali o postojanju Boga, smislu smrti ili značaju lepote. Ova pitanja, koja su donekle egzistencijalne prirode, rezervisana su za posebne slučajeve u našim životima. Postoji, međutim, jedna grupa pitanja koja nijedna osoba ne može da izbegne u svom svakodnevnom životu, i to u brojnim prilikama. To su pitanja koja se tiču *ispravnog načina* ponašanja ili reagovanja u različitim životnim okolnostima i događajima. Ona ovičavaju područje etike.

Etika se bavi onim što je dobro, ispravno, pristojno, primereno ili vrlo u problemima našeg svakodnevnog života. Ona se bavi i onim što nekoga čini dobrim, ispravnim, pristojnim ili vrlim. Etika proizlazi iz moralnih dilema, a moralna dilema postoji samo tamo gde su nekome na raspolaganju barem dve opcije i slobodan je da se opredeli za neku od njih. Ključno pitanje etike je: „Šta je ispravno uraditi u ovom slučaju?“, a to znači da postoje *barem dve stvari* koje je moguće uraditi i da je neko sposoban da učini *bilo jednu, bilo drugu*. Sva druga pitanja etike mogu se svesti na



pomenuto: ona koja se odnose na pravdu, ona koja se odnose na prava, ona koja se odnose na vrlinu itd. Ovo pitanje možda deluje kao jedno, ali je u stvari dvojakog karaktera, u zavisnosti od toga da li naglašavamo „ispravno uraditi“ ili „u ovom slučaju“.

Svi filozofi morala od klasičnog perioda do Imanuela Kanta očigledno su se koncentrisali na prvi deo ovog pitanja i ulagali sve svoje snage da otkriju šta je to ispravno, dobro, fer, pravedno ili pristojno *uopšte*. Zato su oni najpre pokušavali da na zadovoljavajući način definišu ove termine, deleći uverenje da ukoliko bi svaki od njih postao jasan, *svi* moralni problemi bi bili razjašnjeni i rešeni. Traganje za *opštim pravilom*, koje bi se primenilo na svaki pojedinačni moralni problem, znači stvarati *sistem* ili *teoriju morala*. Ovakvi pristupi etici predstavljaju ono što se u istoriji filozofije obično naziva normativnom etikom. Najuticajniji među teorijama morala ili sistemima koji su predloženi tokom vekova jesu etika vrlina, deontološka etika i utilitaristička etika. Smatramo da je korisno za čitaoca da ponudimo kroki svake od njih.

Etika vrlina započinje sa Aristotelom i nudi delikatano rešenje pomenutog rebusa. Iz perspektive etičara vrlina, dobra stvar je ona koju bi vrlo osoba odabrala u datim okolnostima. Ali ko je vrlo osoba? Naravno, ona koja poseduje vrline. A šta su tačno vrline? Aristotel tvrdi da su one karakterne crte koje vode sreći (*eudemoinia*<sup>2</sup>). Kako onda neko može dostići vrlinu imajući u vidu sve ovo? Očigledno, neko može steći vrlinu prilagođavajući svoje ponašanje ponašanju osobe nesumnjivih vrlina. Ako to nije moguće, onda treba pribеći sopstvenom razumu kako bi se pronašla željena sredina (*zlatna sredina*) između viška i manjka, što je identično vrlini. Ovo je dopadljiva teorija morala, ali nije besprekorna pre svega jer pokušava da uspostavi vezu između vrline i sreće koja, izgleda, nije utemeljena na činjenici: mnogi vrlo ljudi nisu srećni,

2 Videti: Aristotel, *Nicomachean Ethics (Nikomahova etika)*, 1100b 11-12: „Prema tome, ova tražena [postojanost kao uslov sreće] biće svojstvena srećnom čoveku, i on će takav ostati celog života. Jer on će se uvek, a pre svega u postupcima i shvatanjima upravljati po vrlini. Udarce sudbine podnosiće na najplemenitiji način i sasvim „u svemu kako priliči“, kao dobar čovek [uravnotežen i čvrst] „na kvadratnoj, bez greške osnovi“. Još tipičnije, Aristotel, 1102a13: „Pošto je sreća delatnost duše u skladu s potpunom vrlinom...“. [Prevod preuzet iz: Aristotel, *Nikomahova etika*, prevela Radmila Šalabalić (Beograd: Kultura, 1958).]

a mnogi zli jesu. Pored toga, Aristotelovo poverenje u sposobnost ljudskog razuma da pronade takozvanu zlatnu sredinu izgleda ne samo da previđa ograničenost ljudske prirode, nego i činjenicu da postoje slučajevi u kojima, čini se, naprosto nema zlatne sredine. Dalje, večno traganje za vrlinom ponekad u svakodnevnom životu navodi na krivi put i nepoželjno je: vrlina hrabrosti, na primer, gurnula je šest stotina vojnika lake konjice njihovom usudu vodeći ih u herojski ali beznadežan napad u bici za Balaklavu, u uskoj dolini u Ukrajini koja je odmah zatim postala poznata kao „dolina smrti“; vrlina iskrenosti, sa druge strane, može učiniti da izgledate nepristojni ili čak nehumani u svakodnevnoj komunikaciji. Ove često iznete primedbe upućene na račun konzistentnosti i funkcionalnosti etike vrlina nisu nužno i pravedne spram Aristotelovog sistema, niti su uvek poduprete valjanim argumentima – barem ne sve. Činjenica da se često upućuju, međutim, dokazuje da etika vrlina nije lako pristupačna svim moralnim agentima i u svakoj situaciji.

Najistaknutiji predstavnik deontološke etike nesumnjivo je Imanuel Kant, koji s Aristotelom deli isto – gotovo romantično – poverenje u čovekovu intelektualnu nadmoć<sup>3</sup>. Prema njegovom mišljenju, ispravna stvar koju treba učiniti kada smo u rašljama dileme jeste ona koja bi pod istim uslovima mogla postati univerzalni zakon<sup>4</sup>. Treba li neka opcija ikada da postane univerzalni zakon ili ne, očigledno je stvar razumske procene, odluka koja spada u područje agentovih logičkih sposobnosti. Problem je u tome što ne može svaki agent izvesti takvu prefinjenu logičku procenu u slučaju svake pojedine dileme. Dalje, postoje neke moralne di-

3 On je, takođe, uložio svu svoju energiju da formuliše objektivno (logički) nužna sredstva moralne procene, kategorički umesto hipotetičkog imperativa, koji „bi bio onaj imperativ koji bi predstavljao jednu radnju kao objektivno nužnu samu za sebe, bez veze sa nekom drugom svrhom.“ Immanuel Kant, *Groundwork for the Metaphysics of Morals*, uredio i preveo Allen Wood (New Haven; London: Yale University Press, 2002), 31 [Ak 4:414]. [Prevod preuzet iz: Imanuel Kant, *Zasnivanje metafizike morala*, preveo Nikola Popović (Beograd: BIGZ, 1983), 52. – prim. prev.]

4 „Dakle, postoji samojedan jedini kategorički imperativ, i to ovaj: Delaj samo prema onoj maksimi za koju u isto vreme možeš želeći da ona postane jedan opšti zakon.“ Ibid. 37 [Ak 4:421]. [Prevod preuzet iz: Imanuel Kant, *Zasnivanje metafizike morala*, preveo Nikola Popović (Beograd: BIGZ, 1983), 62.]

leme u pogledu kojih sam razum može da dođe do ishoda koji bi bio užasan našim moralnim osećanjima. Ako treba da izrekne istinu ili laž, na primer, razum, prema Kantovom mišljenju, može jedino da naloži da laganje nikada ne može postati univerzalni moralni zakon, čak i ako bi istinom trebalo da otkrijemo ubicama gde nam se krije brat. Kantovska etika, u načelu, ponekad je toliko zahtevna da je nepristupačna običnim moralnim agentima. Međutim, iako je najuticajniji, Kant nije jedini etičar iz područja deontološke etike. Prema sažetoj ali izuzetno jezgrovitoj formulaciji Rozalind Hersthaus<sup>5</sup> (Rosalind Hursthouse), u deontološkoj etici ispravan, odgovarajući ili fer postupak jeste onaj koji je saglasan sa nekim pravilom ili maksimom; pravilo morala je, potom, nešto a) dato od Boga b) u skladu sa zakonima prirode c) naloženo razumom. Kantovska etika očigledno pripada trećoj kategoriji. Prva vodi deističkim etičkim pristupima koji mogu imati uticaja samo na vernike. Iako su odgovori koje deističke etičke teorije daju u potpunosti zadovoljavajuće za poklonike neke sekte ili religije, oni izostavljaju sve ostale, pa nisu prikladni za filozofsko razmatranje. Najuticajnija teorija druge kategorije verovatno je hedonizam, bilo u Aristipovom ili Epikurovom obliku. Za Aristipa Kirenjanina i za Epikura sa Samosa sva bića po svojoj prirodi tragaju za zadovoljstvom i nastoje da izbegnu bol. Stoga, ispravni izbori su oni koji donose zadovoljstvo i odagnavaju bol<sup>6</sup>. Aristip ne poklanja naročitu pažnju prirodi zadovoljstva dokle god je bilo koje posebno zadovoljstvo pristupačno; Epikur, sa druge strane, razlikuje statička i dinamička zadovoljstva ili zadovoljstva tela i zadovoljstva uma, dajući prednost – iako na ambivalentan način – statičkim zadovoljstvima<sup>7</sup>. U kojoj god da je formi, hedonizam postaje žrtva naturalističke greške<sup>8</sup>, pošto iz premise kojom se

5 Rosalind Hursthouse, "Virtue Theory and Abortion", *Philosophy and Public Affairs* 20.3 (1991): 223–246, 224.

6 Epicurus, *The Art of Happiness*, preveo George K. Strodach (New York: Penguin, 2012), 30.

7 Ibid. 90.

8 Poznato i kao problem odnosa „bivstvovanja i trebanja“ koji je prvi formulisao Dejvid Hjum u svojoj „Raspravi o ljudskoj prirodi“ [David Hume, *Treatise of Human Nature* (New York: Dover, 2003), 334.]. Kasnije je isti problem u drugačijem smislu razvio Dž.

opisuje ono što *jeste* (sva živa bića traže zadovoljstvo i izbegavaju bol), izvodi ono što *treba* da bude (moralni agenti *treba* da traže zadovoljstvo i izbegavaju bol). Ako bi to, međutim, bilo tako, onda bi moralnim agentima bilo u potpunosti dopušteno da koriste druge shodno svojim moćima, pošto se to *u stvari* i dešava u prirodi; u etici se to, međutim, obično smatra sasvim neopravdanim – čak i među Epikurovim ili Aristipovim hedonistima.

Konsekvencijalizam (a posebno njegov najživlji i najkarakterističniji trend, utilitarizam) sledi jednako prostu stazu: dobro je ono što donosi najbolje posledice za sve uključene u moralni izbor ili za sve na koje se njime utiče. Najbolje posledice su one zahvaljujući kojima se ljudska sreća uvećava. Stoga, moralni agenti – pre nego što bilo šta preduzmu – treba da izračunaju količinu sreće koju će proizvesti svaka od opcija koja im je dopuštena pomoću nekog objektivnog sredstva (u ovu svrhu Bentam je predložio svoju čuvenu *hedonističku računicu* ili *računicu sreće*)<sup>9</sup>. Konsekvencijalizam je obećao da će postati objektivno i nepogrešivo oruđe moralnog vođstva; za Džeremija Bentama i Džona Stjuarta Mila, njegove pionire, odbacivanje subjektivnih sredstava moralne procene, poput motiva moralnog agenta, i okretanje onim očiglednim i merljivim, poput posledica svake moguće opcije, poštelo bi normativnu etiku ambivalentnosti, sofisterije i nesposobnosti da vodi moralne agente kroz svakodnevni život. Uprkos početnim dobrim nadama, pokazalo se da je to čak i za konsekvencijalizam suviše težak zadatak: računanje najboljih posledica nije lako za prosečnog moralnog agenta. *A fortiori*, to je nemoguće zadatak za sve, osim ako ne znamo tačno šta će budućnost doneti. Uzmimo abortus, na primer: kako mlada devojka može proceniti bilo koji od svojih izbora – da prekine ili nastavi trudnoću? Štaviše, izbor koji donosi najbolji mogući rezultat nije uvek mo-

E. Mur u svojim „Principima etike“ [G. E. Moore u: *Principia Ethica* (New York: Dover, 2004), 9 ff.].

9 Prema Bentamovom mišljenju, moralna procena bilo kog postupka treba da uzme u obzir sedam specifičnih *karakteristika*: 1. Njegovu jačinu 2. Njegovo trajanje 3. Njegovu izvesnost ili neizvesnost 4. Njegovu blizinu ili udaljenost 5. Njegovu plodonosnost 6. Njegovu čistotu 7. Njegov obim. Videti: Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (New York: Oxford University Press, 1996), 38–41.

ralno prihvatljiv, kao što je to Bernard Vilijams pokazao<sup>10</sup>. Kada bi brisanje sa lica Zemlje nekog sela od dvesto stanovnika učinilo sve ostale srećnima, i dalje je moralno problematično tako nešto učiniti samo u svrhu uvećanja opšteg zadovoljstva.

Toliko o normativnoj etici. Sama činjenica da se nijedna od normativnih etičkih teorija nije pokazala dovoljnom za svakodnevno moralno upravljanje čini se da upućuje na potrebu za drugačijim pristupom, možda nenormativnim. To je postalo upadljivo u XX veku tokom koga je humanitarni (odnosno moralni) nedostatak naše vrste postao sasvim očigledan u dva svetska rata; najupadljiviji u skeletima žrtava Aušvica i Treblinke i u dugotrajnoj nuklearnoj katastrofi Hirošime i Nagasakija. Normativne etičke teorije pokazale su se nesposobnim da preduprede čak i najjezivije zločine protiv čovečnosti; štaviše, u nekim slučajevima one su, izgleda, i obezbeđivale teorijsku pozadinu – ili samo alibi – za moralno odurne radnje, kao u slučaju nuklearne nesreće u Hirošimi koja je uglavnom branjena utilitarističkom argumentacijom.

U to vreme situacija je pozivala na drugačiji pristup etici, a filozofi se o to nisu oglašili. Ipak, njihov prvi odgovor na očigledan nedostatak normativne etike bio je defanzivan: ograničili su se na manje-više besplodnu debatu oko preciznog uvođenja glavnih termina korišćenih u jeziku etike, kao i na raspravu o prirodi moralnosti i smislu moralnih sudova. To je postalo poznato kao metaetika, termin koji, prema Piteru Singeru „...znači da (filozofi morala) ne *uzimaju učešće* u etici, već se bave proučavanjem etike na višem nivou“.<sup>11</sup> Filozofija morala je smatrana neodgovarajućom za moralno vođstvo, kao što je to A. Ejer formulisao<sup>12</sup>, pošto, rečima Č. D. Broda (C. D. Broad): „... filozofi morala... ne poseduju neke posebne informacije o tome šta je ispravno a šta pogrešno, a kojima opšta javnost ne raspolaže.“<sup>13</sup> Čini se da „op-

10 Videti: „Critique of Utilitarianism”, u: *Utilitarianism: For and Against*, ur. Bernard Williams & J. J. C. Smart, 77-150 (Cambridge: Cambridge University Press, 1973).

11 Peter Singer, *Applied Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 1986), 2.

12 „...mnogi ljudi smatraju filozofiju morala nezadovoljavajućom... pošto greškom od filozofa morala očekuju vođstvo.“ A. J. Ayer, *Philosophical Essays* (London: Macmillan, 1954), 246.

13 C. D. Broad, *Ethics and the History of Philosophy* (London: Routledge and Kegan Paul, 1954), 244.

šta javnost“, međutim, nikada nije delila ovo mišljenje: trebalo je da neko može da ponudi vođstvo s obzirom na ispravno i rđavo; a ako filozofi morala nisu sposobni za to, ko jeste? Metaetika je trebalo da ostane striktno akademsko područje pristupačno samo stručnjacima; etika je, međutim, uvek smerala na prosečne ljude s aktuelnim problemima koji traže *ad hoc* odgovore i praktično vođstvo. Filozofima nije trebalo dugo da to shvate, a kada se to desilo, došlo je i vreme da primenjena etika dođe u prvi plan.

Prethodni vek je bio vreme pojave primenjene etike, ali ne i nego rođenja<sup>14</sup>; primenjena etika uvek je bila tu, čak i u delima normativnih etičara poput Dejvida Hjuma<sup>15</sup>, Džona Stjuarta Mila<sup>16</sup>, Imanuela Kanta<sup>17</sup> i drugih. To nije tako bez razloga; etika je, još od vremena svog utemeljenja kao polja filozofije tokom klasičnog perioda, smatrana praktičkom filozofijom koja treba da bude primenljiva na svakodnevni život<sup>18</sup>, i koja treba da bude takva kako bi ostvarila svoju svrhu. Stoga, ovo novo potpodručje etike pre ukazuje na *kopernikanski obrt* u pristupu pitanjima morala nego što govori da normativna etika nije primenljiva na svakodnevni život: dok su normativne etike systemske teorije koje od opštih maksima vode pojedinačnim slučajevima ili specifičnim problemima, primenjena etika se od početka koncentriše na individualne slučajeve ili probleme, pokušavajući da primeni normativnu teoriju na stvarne etičke probleme.<sup>19</sup>

Primenjena etika je morala da čeka do druge polovine XX veka „kada su prvi američki pokret za građanska prava, a zatim Vijetnamski rat i studentski aktivizam počeli da uvlače filozofe u

14 Videti: Peter Singer, op. cit., 1 ff.

15 Videti njegovo delo: *On Suicide* (London: Penguin, 2005).

16 Videti, na primer, njegov govor: „Speech On Capital Punishment Against Amendment to Capital Punishment within Prisons Bill“, u: *Parliamentary Debates*, 3<sup>rd</sup> Series, 1047-1055 (London: Hansard, 1830-1888).

17 Videti njegovo delo: *Perpetual Peace, and Other Essays on Politics, History, and Morals*, preveo Ted Humphrey (Cambridge; Indianapolis: Hackett, 1983).

18 Prema Aristotelu, *Nikomahova etika* 1098a9: „...vrlina u aktivnoj upotrebi ne može biti nedelatna – ona će nužno delovati i to delovati dobro.“ Citirano prema: Aristotle, *Nicomachean Ethics*, preveo Harris Rackham, The Loeb Classical Library (London; New York: W. Heinemann; G. P. Putnam's sons, 1934).

19 Peter Singer, op. cit., 3.

rasprave o moralnim problemima: jednakosti, pravdi, ratu i građanskoj neposlušnosti.<sup>20</sup> Filozofi poput Ronalda Dworkina (Ronald Dworkin), Filipe Fut (Philippa Foot), Majkla Tulija (Michael Tooley), H. L. A. Harta (H. L. A. Hart) i Džudit Džarvis Tomson (Judith Jarvis Thomson) pokušali su da razbistre mutne vode popularnih moralnih debata poput onih o abortusu, eutanaziji, seksualnom moralu, samoubistvu, ljudskim pravima, političkoj neposlušnosti i profesionalnom ponašanju. Džejms Rejčels (James Rachels) je 1971. objavio knjigu „Moralni problemi“<sup>21</sup>, antologiju sastavljenu od radova koja će postati jedna od najkorišćenijih knjiga u oblasti etike u svoje vreme. Otprilike u isto vreme osnovan je časopis „Filozofija i javna pitanja“ („Philosophy and Public Affairs“), koji je ubrzo postao idealno mesto za filozofe da se koncentrišu na praktične probleme. Poslednja nijansa došla je od Pitera Singera 1979. sa njegovom „Praktičnom etikom“<sup>22</sup>, a zatim i sa njegovom čuvenom antologijom „Primenjena etika“<sup>23</sup>. Potonjoj je bilo suđeno da novom polju da njegovo konačno ime. Od tada je termin primenjena etika proširio svoje područje i obuhvatio razna potpolja. Najpoznatija među njima su sledeća:

a) Bioetika. Prvi deo termina (bio-) odnosi se na biotehnologije. Bioetika nastoji da odgovori na moralne probleme koji imaju poreklo u ogromnom i veoma brzom napretku biotehnoloških nauka poput genetike, medicinske tehnologije itd. Neke od kontroverznijih bioetičkih debata današnjice odnose se na kloniranje ljudi i životinja, eutanaziju, surogat majčinstvo, abortus, odabir pola itd.

b) Medicinska etika. Medicinska deontologija ostavlja otvorenim brojna pitanja upućena lekarima i medicinskim radnicima, poput problema selektivnog tretmana, obmanjujućih terapija (npr. placebo), obznanjivanja informacija, lekareve dužnosti da se saglasi sa pacijentovim zahtevima sumnjive moralne prirode

20 Ibid.

21 James Rachels, *Moral Problems* (New York: Harper and Row, 1971).

22 Peter Singer, *Practical Ethics* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1979).

23 Op. cit.

(na primer, zahtev za eutanazijom ili abortusom) itd. U područje medicinske etike spadaju pitanja poput ovih, koja nisu sasvim ili nisu dovoljno dotaknuta deontologijom.

c) Etika životne sredine ustanovljena je kao posebno potpolje primenjene etike na XV svetskom kongresu filozofije u Varni u Bugarskoj, iako je u filozofiji bila prisutna još od helenističkog perioda. To se dogodilo zahvaljujući izlaganju tada mladog i malo poznatog australskog filozofa Ričarda Rutlija (Richard Routley) [kasnije (Salivan)]<sup>24</sup>. Od tada, ovo potpolje primenjene etike koncentriše se na moralni status neljudskih bića i okoline, na moralne odnose ljudi i prirode, na to imaju li ljudi dužnosti prema neljudskom svetu ili se neljudska bića i entiteti mogu smatrati nosiocima moralnih prava.

d) Poslovna etika se bavi moralnim ponašanjem pojedinaca i organizacija u poslovnom okruženju, kao i moralnim pitanjima koja se postavljaju u tom okruženju. Ona se takođe koncentriše na opšte principe koji treba da rukovode profesionalno ponašanje s obzirom na intelektualnu svojinu, menadžment ljudskih resursa, profesionalnu strategiju, korporativnu odgovornost itd.

e) Kompjuterska ili sajber etika obuhvata prava i dužnosti korisnika i mreža, ispravno ponašanje i jednih i drugih, zaštitu osetljivih ličnih podataka, ispravno funkcionisanje društvenih medija, pitanja koja se tiču veb-pornografije (posebno dečje pornografije), onlajn-kockanja, zaštite svojine (uključujući intelektualnu svojinu) itd.

Naravno, ovo nisu jedina potpolja primenjene etike, već ona o kojima se danas najviše raspravlja i oko kojih postoji najviše kontroverzi. Odmah uz njih se pominju i pravna etika, etika medija, etika međunarodnih odnosa, finansijska etika itd. Pošto bi bilo iluzorno postaviti za cilj da ova knjiga predstavi sva potpolja primenjene etike, odlučili smo da se koncentrišemo samo na neka od njih – najkarakterističnija po našem ukusu – i da ponudimo čitaocu uvod koji će mu omogućiti opšti pregled i uvid u primenjenu etiku.

24 Richard Routley, „Is There a Need for a New, an Environmental Ethic?“, *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy* (Varna: Sofia Press, 1979), 205–210.



## Literatura

- Aristotle, *Metaphysics*.
- Aristotle, *Nicomachean Ethics*.
- Ayer Alfred Jules, *Philosophical Essays* (London: Macmillan, 1954).
- Bentham Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (New York: Oxford University Press, 1996).
- Broad Charlie Dunbar, *Ethics and the History of Philosophy* (London: Routledge and Kegan Paul, 1954).
- Epicurus, *The Art of Happiness*, preveo George K. Strodach (New York: Penguin, 2012).
- Hume David, *On Suicide* (London: Penguin, 2005).
- Hume David, *Treatise of Human Nature* (New York: Dover, 2003).
- Hursthouse Rosalind, "Virtue Theory and Abortion", *Philosophy and Public Affairs* 20.3 (1991): 223-246.
- Kant Immanuel, *Groundwork for the Metaphysics of Morals*, uredio i preveo Allen Wood (New Haven; London: Yale University Press, 2002).
- Kant Immanuel, *Perpetual Peace, and Other Essays on Politics, History, and Morals*, preveo Ted Humphrey (Cambridge; Indianapolis: Hackett, 1983).
- Mill John Stuart, "Speech on Capital Punishment against Amendment to Capital Punishment within Prisons Bill", u: *Parliamentary Debates*, 3<sup>rd</sup> Series, 1047-1055 (London: Hansard, 1830-1888).
- Moore George Edward, *Principia Ethica* (New York: Dover, 2004).
- Plato, *Theaetetus*.
- Rachels James, *Moral Problems* (New York: Harper and Row, 1971).
- Routley Richard, "Is There a Need for a New, an Environmental Ethic?", *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy* (Varna: Sofia Press, 1979), 205-210.
- Williams Bernard, „A Critique of Utilitarianism”, u: *Utilitarianism: For and Against*, ur. Bernard Williams & J. J. C. Smart, 77-150 (Cambridge: Cambridge University Press, 1973).

Evangelos Protopapadakis  
Prevela s engleskog jezika Duška Franeta